

УЛС ТӨРИЙН НАМУУДЫН ИРҮҮЛСЭН САНАЛ

I. Монгол Улсын Их Хурал дахь МАН бүлэг	1
II. Монгол Улсын Их Хурал дахь АН бүлэг	3
III. ХҮН нам	4
IV. Эх орончдын нэгдсэн нам	9
V. Сайн ардчилсан иргэдийн нэгдсэн нам.....	11
VI. Иргэний зориг ногоон нам	12
VII. Монгол Үндэсний Ардчилсан нам.....	14
VIII. Үнэн ба зөв нам.....	15
IX. Эрх чөлөөг хэрэгжүүлэгч нам.....	17
X. Монгол хүний төлөө нам	17

I. Монгол Улсын Их Хурал дахь МАН бүлэг

1.Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.12 дахь хэсэгт “гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж” гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу байгуулагдсан, хуулийн этгээдийн нийт гаргасан хувьцааны 25 буюу түүнээс дээш хувийг гадаадын хөрөнгө оруулагч эзэмшиж байгаа бөгөөд гадаадын хөрөнгө оруулагч тус бүрийн оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нь 100 мянган америк доллар буюу түүнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөс дээш байх аж ахуйн нэгжийг;

Санал: Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.12 дахь хэсгийг “гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж” гэж Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.5 дахь хэсэгт заасныг ойлгоно.” гэж томъёолох.

2.Төслийн 5 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсэгт “Намын гишүүн хэзээ ч намаас гарах эрхтэй. Намын гишүүнээс гарах тухай өргөдлийг гаргаснаар намаас гарсанд тооцно.

Санал: Намын гишүүнээс гарах тухай өргөдлийг хэнд хандаж гаргах, өргөдлийн дагуу намын гишүүний бүртгэл, мэдээллийн санд хэрхэн тэмдэглэл үйлдэх талаарх зохицуулалтыг дэлгэрүүлж тусгах.

3.Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.9 дахь хэсэгт “иргэдийн мэдээлэл авах, соён гэгээрүүлэх хүрээнд хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу сум, дүүргийн соёлын төв, театр, иргэний танхимыг үнэ төлбөргүй ашиглах”

Санал: Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хүндрэл учруулж болзошгүй, урьдчилан төсөөлж, таамаглаагүй сөрөг үр дагавар гарах эрсдэлтэй байна. Мөн

сонгуулийн сурталчилгааны хугацаанд сум, дүүргийн соёлын төв, театр, иргэний танхимыг ашиглах зохицуулалт шат шатны сонгуулийн тухай хуулиудаар тодорхой зохицуулагдсан байх тул төслөөс хасах.

4.Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.2.2 дахь хэсэгт “хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл болон бодлогын талаарх асуудлыг Улсын Их Хурал дахь намын бүлгээрээ, хэрэв намын бүлэггүй бол Улсын Их Хурлын гишүүнээрээ дамжуулан Улсын Их Хуралд оруулах;” 7.2.4 дэх хэсэгт “Улсын Их Хурал дахь намын бүлгээрээ дамжуулан Улсын Их Хурлын чуулганы нээлтийн ажиллагаанд улс орны бодлогын асуудлаар байр сууриа илэрхийлэх;”

Санал: Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн, Засгийн газар хууль санаачлах эрх эдлэх бөгөөд энэхүү эрхийн хүрээ, хязгаарыг хуулиар тогтооно. ”, Хорьдугаар зүйлд “Монгол Улсын Их Хурал бол төрийн эрх барих дээд байгууллага мөн бөгөөд хууль тогтоох эрх мэдлийг гагцхүү Улсын Их Хуралд хадгална.” гэж тус тус заасан байдаг. Өөрөөр хэлбэл хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл санаачлах эрх, төрийн эрх барих дээд байгууллага болох Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд улс төрийн нам оролцох талаар хуульчлах нь зохимжгүй байгаа тул төслөөс хасах.

5.Төслийн 12 дугаар зүйлийн 12.3 дахь хэсэгт “Үүсгэн байгуулах хурал болох өдөр эсхүл түүнээс өмнө нам нь намын гишүүнээр элсэхээ илэрхийлсэн 801-ээс доошгүй иргэний гарын үсгийг цаасаар эсхүл цахимаар баталгаажуулна.”

Санал: Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван ес1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Намыг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн нэг хувиас доошгүй тооны иргэн эвлэлдэн нэгдэж байгуулна.” гэж заасан байдаг. Иймд төслийн зохицуулалтыг Үндсэн хуультай нийцүүлэх шаардлагатай байна.

6.Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.2 дахь хэсэгт “Улсын Их Хуралд суудал бүхий нам дараах эрхийг эдэлнэ:” 7.2.1 дэх хэсэгт “Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид өөрийн гишүүн, дэмжигчээсээ нэр дэвшүүлэх;”

Санал: Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гүчин нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Улсын Их Хуралд суудал бүхий нам дангаараа буюу хамтран Ерөнхийлөгчид тус бүр нэг хүний нэр дэвшүүлнэ. ” гэж тусгасан байдаг. Иймд Үндсэн хуулийн дээрх зохицуулалттай нийцэхгүй байх тул төслөөс хасах.

7.Төслийн 21 дүгээр зүйлийн 21.3 дахь хэсэгт “Намын дүрмийг санаатай зөрчсөн, эсхүл намын үнэт зүйл, зарчмыг ноцтой зөрчиж намд хүнд хохирол учруулснаас бусад тохиолдолд намын гишүүнээс хасахыг хориглоно.”

Санал: “...намд хүнд хохирол учруулах...” гэснийг хэрхэн ойлгох, хүнд хохиролд юуг хамааруулан үзэх, эсхүл нам дүрэмдээ тусган хэрэгжүүлэх эсэх нь тодорхойгүй байна.

8.Төслийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсэгт “Нам нь тухайн намтай холбоотой хэвлэмэл материал эсхүл өөрийн хөрөнгийг худалдан борлуулах замаар орлого олж болно.” 36.2 дахь хэсэгт “Энэ хуулийн 36.1-т зааснаас өөр үйл ажиллагаанаас орлого олохыг хориглоно.”

Санал: Тус зохицуулалт нь хэт явцуу, бусад хэлбэрээр орлого олох нөхцөл, боломжийг хязгаарласан зохицуулалт болжээ. Өөрөөр хэлбэл нам өөрийн үл хөдлөх бусад хөрөнгийг түрээслэх замаар орлого олох, банкн дахь дансанд байршуулсан мөнгөн хөрөнгийн хүүгийн орлого гэх мэт бусад хэлбэрээр олсон орлого нь хууль зөрчиж олсон орлого болохоор харагдаж байна. Иймд тус зохицуулалтыг дахин томъёолох.

9.Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.2.4 дэх хэсэгт “аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40 хувиас доошгүй байх.”, 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсэгт “Иргэд нам үүсгэн байгуулах зорилго, үзэл баримтлалаа олон нийтэд тайлбарлан таниулах, энэ хуулийн 12.3-т заасан тооны иргэдийг бүрдүүлэх, нам үүсгэн байгуулах хурал зохион байгуулах зорилгоор бэлтгэл ажлыг зохион байгуулах ажлын хэсэг /цаашид “ажлын хэсэг” гэх/-ийг 5-аас доошгүй хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулж сонгуулийн төв байгууллагад мэдэгдэнэ. Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнд аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40 хувиас доошгүй байх бөгөөд залуучуудын төлөөллийг оруулна.”, 18 дугаар зүйлийн 18.6 дахь хэсэгт “Намын төлөөллийн төв, гүйцэтгэх төв болон хяналтын байгууллагын бүрэлдэхүүнд аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40 хувиас доошгүй байна.”

Санал: Аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40 хувиас доошгүй буюу 40 : 60 харьцаатай байхаар хуулийн төсөлд тусгасныг Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.3 дахь хэсэг, 10 дугаар зүйлийн 10.1.1 дэх хэсэгт заасантай нийцүүлэх.

II. Монгол Улсын Их Хурал дахь АН бүлэг

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2021-2027 оны бодлого, үйл ажиллагааны хөтөлбөрт багтсан Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг санаачилж, өргөн барих ажлын хүрээнд улс төрийн намууд болон эрдэмтэн, судлаачдын бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсан ажлын хэсэгт Ардчилсан нам бүрэлдэхүүнээ оруулан идэвхтэй ажиллаж байгаа билээ.

Таны ирүүлсэн хуулийн төслийн анхны хувилбартай танилцаж үзэхэд Ардчилсан намын төлөөллүүдээс оруулсан саналууд ихэнхдээ туссан байгаад талархалтай байна. Гэхдээ улс төрийн намын өмчлөлийн асуудлаарх Ардчилсан намын зарчмын зөрүүтэй байр суурийг тусгаагүй, төслийн 27 дугаар зүйлийн 27.1.4 дэх заалтаар одоо байгаа улс төрийн намуудын төр шиг том бүтцийг хэвээр хадгалан оруулж ирсэн байгааг хүлээн зөвшөөрч боломгүй байна.

Улс төрийн намууд аймаг, сум, дүүрэг, хороо бүрт намын байртай, үл хөдлөх хөрөнгөтэй болохын төлөө уралдаж, тэрхүү хөрөнгийнхөө анхны хөрөнгө оруулалт болон урсгал зардлыг хэрхэн санхүүжүүлэх эх үүсвэргүйн улмаас төрийн эрх мэдлийг авсан хойноо эрх мэдлээ ашиглан төрөөс, эсвэл төрийн ажил үйлчилгээ эрхлэхээр санал тавьсан бизнесийнхнээс санхүүжилт гаргуулах гэдэг хандлага нь Монгол Улс дахь авлигын индексийн үзүүлэлтийг хурдтай нэмэгдүүлэх үндсэн шалтгаан болоод байгааг зоригтойгоор засах цаг болсон гэж Ардчилсан нам үзэж байгаа юм.

Иймд улс төрийн намуудыг үл хөдлөх хөрөнгөтэй байхыг энэхүү хуулиар хориглож, намууд нь сонгуульд ялсан суудлынхаа хувиар нэгдсэн нэг байранд тодорхой тооны өрөө талбайгаар хангагдан, бага төсөв, цомхон бүтцээр ажилладаг системд оруулах хөшүүргийг хуулийн төсөлд тусгаж өгөхийг хүсье.

III. ХҮН нам

Танай байгууллагаас 2022 оны 05 дугаар сарын 4-ний өдрийн ТГ/302 тоот албан бичгээр ирүүлсэн Монгол Улсын Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн анхны хувилбартай танилцаж, гишүүд, дэмжигчдийн дунд хэлэлцүүлэг зохион байгуулан санал авч, нэгтгэснээ үүгээр уламжилж байна.

Манай намын зүгээс Монгол Улсын Ерөнхийлөгч чөлөөт ардчилсан тогтолцоо, Үндсэн хуульт байгуулал, парламентын ардчиллыг бэхжүүлэхэд онцгой ач холбогдолтой энэхүү хуулийн төслийг боловсруулах, Монгол Улсын Их Хуралд (цаашид “УИХ” гэх) өргөн барихад Монголын ард түмний эв нэгдлийг илэрхийлэгчийн хувьд ийнхүү манлайлан оролцож байгаад талархал илэрхийлье. Хуулийн төсөлд 2022 оны эхээр Ц.Мөнхцэцэг нарын УИХ-ийн гишүүдийн боловсруулаад байсан хуулийн төслийн дэвшилттэй заалтууд болон агуулга үндсэндээ хадгалагдсан нь таатай байна.

Уг хуулийн төсөлд хууль зүйн онолын болон техникийн хувьд алдаатай гэж болохоор, нэр томъёоны болон агуулгын хувьд тодорхойгүй, хэл найруулгын алдаатай зүйл, заалтууд багагүй байгааг дурдхийн зэрэгцээ эдгээр алдаа бүрийг энэхүү хариу саналд нэг бүрчлэн тусгаагүй бөгөөд зөвхөн зарчмын шинжтэй саналуудыг тоймлон хүргүүлж байна. Тус хуулийн төслийг боловсруулах дэд ажлын хэсэгт манай намын зүгээс судлаачид, хуульчдыг оролцуулан ажиллуулах сонирхолтой байгаагаа үүгээр илэрхийлж байна.

ХҮН намын зүгээс дараах зарчмын шинжтэй саналуудыг гаргаж байгаа бөгөөд Та бүхэн хуулийн төслийг сайжруулан боловсруулах үйл явцдаа харгалзан үзнэ гэдэгт найдаж байна. Үүнд:

1. Улс төрийн намыг бүртгэх, хянах, төрөөс олгох санхүүгийн дэмжлэгийн хэмжээг тодорхойлох, олгох, эрх зүйн, санхүүгийн, үйл ажиллагааны хяналт тавих гэх мэт олон чиг үүргийг Сонгуулийн төв байгууллагад энэ хуулиар хариуцуулахаар тусгасан байна. Энэ тохиолдолд сонгуулийн төв байгууллагын хараат бус байдлыг юуны өмнө онцгой анхаарч, эрх баригч намаас хамааралтай байдаг тогтолцоог зайлшгүй өөрчлөх шаардлагатай. Түүнчлэн энэ хуульд тусгасан чиг үүргүүдийг сонгуулийн төв байгууллагын зүгээс хангалттай биелүүлж чадах эрх зүйн орчин, хүний нөөц, санхүүгийн болон үйл ажиллагааны нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх чиглэлээр холбогдох хууль тогтоомжуудад оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслүүдийг хамтатган боловсруулах шаардлагатай.

2. Төслийн 4 дүгээр зүйлд улс төрийн намын тодорхойлолтыг өгч, чиг үүргийг заасан нь дэвшилттэй боловч нийгмийн гишүүдийн тодорхой хэсгийн эвлэлдэн нэгдсэн байгууллага болох нам нь "ард түмний улс төрийн хүсэл зоригийг илэрхийлэх" мэт, "ард түмнийг төлөөлдөг" байгууллага мэт, "иргэдийн улс төрийн хүсэл зоригийг тогтмол, чөлөөтэй илэрхийлдэг" гэх зэргээр нэг бол хэт томруулж, нэг бол хувь хүний хэмжээнд хүртэл хэт жижгэрүүлж тодорхойлсон нь алдаатай харагдаж байна.

3. Одоо мөрдөгдөж буй Улс төрийн намын тухай болон УИХ-ийн сонгуулийн тухай хууль тогтоомжуудад улс төрийн намуудын үүсгэн байгуулсан өдөрт онцгой ач холбогдол өгч, сонгуулийн саналын хуудсанд уг өдрөөр дараалуулан байршуулдаг эрх баригч, хуучин намуудын өөрсдөдөө зориулсан зүй бус зохицуулалтыг мөн хадгалж үлдэх агуулгатай зохицуулалт 12 дугаар зүйлийн 12.7, 24 дүгээр зүйлийн 24.4 дэх хэсэг гэх мэт олон зүйл, хэсэгт тусгалаа олсон байна. ХҮН намын зүгээс энэ зохицуулалтыг эрс эсэргүүцэж байгаа бөгөөд үүний оронд улс төрийн намуудыг УИХ-ийн сонгуулийн саналын хуудаст бичихдээ өмнөх сонгуульд авсан саналын хувь болон жингээр нь дараалуулах саналыг гаргаж байна.

4. Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.13 дахь заалт болон 20 дугаар зүйлд НАМЗХ, НАМЭХ гэх мэт намын харьяа төрийн бус байгууллагууд байгуулахыг зөвшөөрсөн агуулгатай заалт орсон байна. Ийм нийгмийн бүлгүүдэд чиглэсэн намын харьяа төрийн бус байгууллагууд нь Улс төрийн намын тухай болон Сонгуулийн тухай хуульд заагдсан улс төрийн санхүүжилтийн аливаа хориглосон зохицуулалтуудыг тойрч гарах, үр нөлөөгүй болгодог. Дэлхийн улсуудад ийм төрлийн байгууллагууд нь намынхаа бүтцийн нэгж байдлаар ажилладаг бөгөөд гагцхүү Бодлого судалгааны байгууллага нь намын дэргэд бус, харьяа бус, харин "ойр" байдлаар тусгай санхүүжилттэй, харьцангуй бие даасан статустайгаар ажилладаг. Гэтэл уг төслөөр намын дэргэд уг Бодлого судалгааны байгууллагыг заавал байгуулах ёстой мэт зааж, дээрээс нь тухайн намд нь төрөөс олгох санхүүжилтийн багагүй хэсгийг хуваарилахаар тусгасан байна. Аливаа шинжлэх ухааны байгууллага улс төрөөс, улс төрчдөөс аль болох хараат бус байж байж нийтэд хэрэгтэй шинжлэх ухааны

бүтээл, бүтээгдэхүүн гаргадаг. Нэгэнт ХБНГУ- ийн улс төрийн намын эрх зүйн энэ талаарх зохицуулалтыг сайн жишиг болгон авах гэж байгаа бол бодлого судалгааны байгууллагыг намын дэргэд бус ойр гэдэг байдлаар томьёолон тусгах, санхүүжилтийн асуудлыг нь тусгаар байдлаар шийдэх хэрэгтэй болно.

5. Нам хандив авч болохгүй этгээдүүд дотор төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод (35.6.4), төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжийн захирал, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүн, бусад удирдах албан тушаалтан (35.6.5), 35.6.9-35.6.13 хүртэлх заалтуудад тусгагдсан этгээдүүд зэрэг нь яагаад хандив өгөх, өөрийн өмчөө захиран зарцуулах эрхээ хязгаарлуулах ёстой болсон нь тодорхойгүй байна. Нөгөө талаас 35.6.9-35.6.11 дэх заалтуудад туссан “илэрхий этгээд” гэдэг нэр томьёо улс төрийн намуудад маш их хүндрэл дагуулах боломжтой. 35.7 дахь хэсэгт заагдсан тендер авсан иргэн, хуулийн этгээдийн хувьд худалдан авагч тал нь л төр болохоос тэд өөрөө бие даан аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа л этгээдүүд юм. Гэтэл тэд аж ахуйн үйл ажиллагаанаас олсон орлогоо, ашгаа гэрээний үүргээ биелүүлээд, гэрээ дуусгавар болсноос хойш 4 жилийн хугацаанд хэрхэн захиран зарцуулахыг төр ийнхүү хязгаарлах шаардлагатай эсэх нь эргэлзээтэй байна. Тухайлбал, 37.7.2 дахь заалтад заагдсан мэдээллүүд нь банкны гүйлгээний утга хэсэгт багтахааргүй их мэдээлэл байх бөгөөд өнгөрсөн сонгуулиудаар ХҮН намын хувьд тодорхой банкны программ хангамжийн ийм боломжгүй байдлаас болж их хэмжээний хандивыг буцаан шилжүүлэх, улсын орлого болгоход хүрч байсан муу туршлага бий. Иймэрхүү зорилгодоо нийцэхгүй, хэр хэмжээнээс хэтэрсэн, ойлгомжгүй хязгаарлалтууд нь эрх зүйт төрийн зарчимд нийцэхгүйгээс гадна улс төрийн намын трансакцийн зардлыг маш ихээр нэмэгдүүлж, хэчнээн хичээсэн ч алхам бүрийг ягштал мөрдлөг болгох боломжгүй болгохоор байна.

6. Төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.16 дахь хэсэгт 3-аас 4 мянган Монгол Улсын иргэд хоёрдмол харьяалалтай болсон бодит байдлыг хуульчлан зохицуулахыг оролдсон мэт боловч эдүгээ хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Харьяатын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн хоёрдмол харьяаллыг хүлээн зөвшөөрөхгүй байх зохицуулалтыг зөрчсөн агуулгатай байна.

7. Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 7.1.6 дахь заалт, 28 дугаар зүйлийн 28.9 ба 28.10 дахь хэсэг гэх мэт зохицуулалтаас үзэхэд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гучин есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт эдүгээ байгаа Үндсэн хуулийн суурь алдаануудын нэг болох намууд сонгуулийн өмнө эвсэл байгуулж сонгуульд оролцож болдог, улмаар сонгогдсоныхоо дараа уг эвсэл нь тарсан тохиолдолд сонгогчдын сонголтын үр дүн өөрчлөгддөг, ард түмний бүрэн эрх зөрчигддөг явдлыг цаашид хэвээр хадгалахаар тусгасан байна. Тус намын дарга, УИХ-ийн гишүүн Т.Доржханд энэхүү ардчиллыг үгүйсгэхэд хүргэдэг суурь алдааг Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд засах саналыг саяхан иргэд, олон

нийтэд гаргаж тавьсан. Энэ нь цаашид УИХ-ийн сонгуульд хувь тэнцүүлэн сонгох сонгуулийн тогтолцоог хэсэгчлэн болон бүрэн хэрэглэсэн тохиолдолд улс төрийн намууд нэрийн жагсаалтаа нэгтгэх байдлаар илрэх бөгөөд энэ нь төлөөллийн байгууллагаа сонгон байгуулах ард түмний бүрэн эрхэд ноцтой хохирол учруулдаг зохицуулалт юм. Иймд энэхүү зохицуулалтаас аль болох зайлсхийх агуулгаар хуулийн төслийг боловсруулах нь зүйтэй.

8. Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.6 дахь хэсгийн зохицуулалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2005 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 1/01 дугаартай тогтоолын агуулгатай хэр нийцэж буй эсэхийг нягтлан шалгах шаардлагатай.

9. Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсэгт улс төрийн намын санхүүжилтийн эрхийн асуудлыг тусгах шаардлагатай.

10. Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.2 дахь хэсэгт Монгол Улсын Үндсэн хуульд заагдсан хууль санаачлах эрхийг УИХ дахь намын бүлэг хэрэгжүүлэх боломжтой мэт заах эсвэл УИХ-ийн тухай болон УИХ-ийн чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд тодорхой заасан зохицуулалтыг давтан хуульчлах гэх мэт ач холбогдол багатай, алдаатай зохицуулалтуудыг тусгасан байна. Үүний оронд Монгол Улсын дээд шүүхийн 2006 оны 10 дугаар сарын 30-ний өдрийн “Улс төрийн намын тухай хуулийн зарим зүйл заалтыг тайлбарлах тухай” 48 дугаар тогтоолоор тодорхой болгохыг оролдсон УИХ-д суудал бүхий намын тухай ойлголтыг нэг мөр болгох, УИХ-ийн гишүүдийн гаргах шийдвэр үйл ажиллагаанаас шалтгаалан уг ойлголт, зохицуулалтыг хэрхэн хэрэглэх тухай, намын бүлгийн хэмжээнд хүрэхгүй төлөөлөлтэй сөрөг хүчний нам, улс төрчдөд чуулганы нээлтийн үйл ажиллагаанд байр сууриа илэрхийлэх боломжийг хангах гэх мэтийн бүтээлч хандлагатай зохицуулалтуудыг тусгаж өгөх нь зүйтэй.

11. Төслийн 9 дүгээр зүйлд намын үйл ажиллагааг цахим хэлбэрээр явуулах боломжийг нээж өгсөн боловч 9.4 дэх хэсэгт нууц санал хураалт явуулах шаардлагатай тохиолдолд хэрхэх тухай зохицуулалтыг тусгаагүй байна.

12. Төслийн 10 дугаар зүйлийн 10.1.1, 10.1.2 дахь заалтуудад зөвхөн нам буюу хуулийн этгээд нь албан ёсны шийдвэр, байр сууриараа бус, мөн гишүүдийнхээ зан байдлаар” эдгээр заалтад заасан нөхцөлийг хангаж байвал, тэдэндээ хариуцлага тооцохгүй байвал уг намыг тараах зохицуулалтыг зайлшгүй нэмж тусгах хэрэгтэй. Энэ бол дархлаатай ардчиллын нэн чухал заалт, энэ хуульд байтугай Үндсэн хуульд зайлшгүй тусгах ёстой зохицуулалт юм. Гэтэл төслийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2.5 дахь заалтад дээрхийг зөрчсөн намд 30 хоногийн дотор алдаагаа засаад дахиж бүртгүүлж болох боломжийг олгосон, 26 дугаар зүйлийн 26.4 дэх хэсэгт ийм намуудыг сонгуулийн жил эхэлснээс хойш хориглож болохгүй гэсэн үндэслэлээр тараахгүй орхиж, тэр ч байтугай УИХ-ийн сонгуульд оролцуулж болох

мэт агуулгатай утга авцалдаагүй, аюултай зохицуулалтуудыг тусгасан байгааг хасах шаардлагатай.

13. “Нам үүсгэн байгуулах” гэсэн гарчигтай хоёрдугаар бүлэгт бүхэлдээ улс төрийн нам үүсгэн байгуулах үйл явцыг нарийвчлан зохицуулсан мэт боловч улам хүндрүүлж, хугацаагаар шахаж, улс төрийн нам байгуулагдах нь, олон байх нь муу мэт, Монголын ард түмэн, сонгогчид тэдгээр олон намаас сонголт хийх чадваргүй, чадамжгүй мэт дэвшилтэт бус үзэл санаа, байр суурийг хэвээр хадгалж байгаа нь учир дутагдалтай харагдаж байна.

14. Төслийн 28 дугаар зүйлийн 28.7 дахь хэсэгт сонгуулийн ямар тогтолцооны үед төрөөс олгох санхүүжилтийг хэрхэн тооцох вэ гэдэг асуудлыг тусгасан боловч өнөөг хүртэл хэрэглэж байгаагүй тогтолцоогоор сонгуулиа явуулсан тохиолдолд хэрхэх нь тодорхойгүй үлдэхээр байна. Тиймээс энд ерөнхий зарчмыг тодорхойлон хуульчлах нь зохистой.

15. Төслийн 31 дүгээр зүйл буюу төрөөс үзүүлэх шууд бус дэмжлэгт төслийн 34 дүгээр зүйлийн 34.8 дахь хэсгийн хоёр дахь өгүүлбэрт заагдсан татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, буцаалт гэх мэтийг мөн хамааруулах шаардлагатай. Түүнчлэн энэхүү өгүүлбэр нь татварын хууль тогтоомжтой хэр нийцэж буйг нягтлан шалгах хэрэгтэй. “Албан татвараас чөлөөлнө” гэхийн оронд төлсөн татварыг нь ирэх жилд тодорхой хувь хэмжээгээр буцаан олгох тухай бусад хууль тогтоомжид байдаг зохицуулалтыг авч хэрэглэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

16. Төслийн 34 дүгээр зүйлийн 34.6 дахь хэсэгт нэгдүгээрт, зөвхөн нэр дэвшигчид мөнгөн бус хандив өгөхөөр заасан нь цаашид сонгуулийн хувь тэнцүүлэн сонгох тогтолцоог хэрэглэсэн тохиолдолд хэрэгжих боломжгүй болох, хоёрдугаарт, зөвхөн энэ заалтаар ч бус төслийн ерөнхий агуулгаар улс төрийн намын санхүүжилт болон сонгуулийн санхүүжилтийг тусад нь авч үздэг, үүнийхээ улмаас сонгуулийн жилд улс төрийн намын санхүүжилтийн хуулиар тогтоосон хязгаарлалт, хяналтын зохицуулалт хэрэгжих боломжгүй болдог, сонгуулийн санхүүжилт нэрээр тойрч гардаг муу зохицуулалтыг мөн хадгалан үлдэхээр байна. Улс төрийн санхүүжилт зөвхөн энэ хуулиар тухайлан зохицуулагддаг байж нэг мөр хэрэгжих боломжтой болно.

17. 840 000 төгрөгөөс дээш үнийн дүнтэй хандивыг хандивлагчийн бүх мэдээллийн хамт нийтэд нээлттэй зарлахаар төслийн 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх хэсэгт зохицуулсан нь манай орны улс төрийн соёл, хандлагын онцлогийг харгалзан үзвэл олон иргэд, хуулийн этгээдийг улс төрийн намд хандив өгөхөөс зайлсхийхэд хүргэж болзошгүй зохицуулалт байна. Тиймээс нийтэд зарлах энэ босгохыг намд өгөх хандивын хэмжээтэйгээ уялдуулан иргэний хувьд 2 сая, хуулийн этгээдийн хувьд 5 саяас дээш хандивыг хамааруулахаар харьцангуй нэмэгдүүлэн өөрчлөх саналтай байна.

18. Төслийн 35 дугаар зүйлийн 35.5, 35.6 дахь хэсгээр хандив хүлээн авагч намд ногдуулсан үүрэг, хязгаарлалтууд нь улс төрийн намуудыг барагтай нөхцөлд хандив хүлээн авах боломжгүй болгож, нэвтрэх боломжгүй мэдээллийн баазад агуулагдах мэдээллийг мэдэх, шалгах үүргийг ногдуулсан нь зохимжгүй байна. Хуулийн төсөлд бүхэлдээ улс төрийн намуудыг хариуцлагажуулах, процессжуулах гэсэн сайн зорилго агуулсан байж болох ч хэтийдсэн, хүнд суртлын шинжтэй олон дарамт, нарийвчилсан зохицуулалтуудыг тусгасан нь улс төрийн намуудыг үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах боломжгүй болгож, улмаар тухайн үеийнхээ эрх баригчдын эрх мэдэл, дур зоргын золиос болох эрсдэлийг нэмэгдүүлсэн байна.

19. Санхүүгийн тайлангийн бүлэгт хэрэгцээгүй маш олон шат дамжлагыг үүсгэж, мөн л улс төрийн намыг чирэгдүүлэх зохицуулалтууд туссан байна. Санхүүгийн тайланг жилд хоёр удаа гаргах, тайланг намын удирдах дээд эсвэл төлөөлөх төв байгууллагаас сонгогдсон санхүүгийн асуудал хариуцсан ажилтан гаргаж байхад мөн тухайн намын удирдах дээд эсвэл төлөөлөх төв байгууллагаас сонгогдсон дотоод аудиторoor хянуулах ёстой. Түүнийгээ хөндлөнгийн аудитын байгууллагаар, улсын төсвийн хөрөнгөөр хянуулж, дүгнэлт гаргуулаад сонгуулийн төв байгууллагад хүргүүлмэгц тэнд мөн санхүүгийн мэдлэг, чадвартай, хянан шалгах чиг үүрэг бүхий нэмэлт нэгжийг байгуулан ажиллуулах шаардлага үүсэж байна. Тэдгээр нь хянасны дараа Төрийн аудитын дээд байгууллагад мөн хянуулахаар өгдөг байх маш хэцүү, олон давхардсан санхүүгийн хяналтын тогтолцоог хуульчилсан байна. Төрөөс олгох санхүүгийн дэмжлэгийн хэмжээ нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан хяналтын тогтолцоог сайжруулахыг хүссэн байж болох ч дээрх үе шатуудаас намын өөрийн дотоод аудитор болон сонгуулийн ерөнхий хорооны дээрх нягтлан шалгах үйл ажиллагааг тус тус хасах саналтай байна.

IV. Эх орончдын нэгдсэн нам

Улс төрийн намын тухай хуулийн үзэл баримтлалыг парламентын Бүгд найрамдах улсын намын эрх зүйн байдал, төр, нийгмийн тогтолцоонд гүйцэтгэх үүрэг, оролцоог хүний эрх, ардчилсан үзэл санаа, зарчимд бүрэн нийцүүлэн боловсруулж, нэгэнт гажиж тогтсон нэг, хоёр намын монопол байдлыг задлах, улс төрийн намуудад гарааны тэгш байдал бий болгох, гишүүнчлэл, санхүүжилт, төрийн дэмжлэг, сонгуулийн тогтолцооны шинэчлэлийн бодлого хэрэгжүүлэх нэн шаардлагатай байна. Иймд тус хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлтэй танилцаад дараах саналыг гаргаж байна. Үүнд:

1. Намын бүртгэл, хяналтын байгууллага Сонгуулийн ерөнхий хорооны бие даасан хараат бус, ил тод, шударга байдлыг хангах, хорооны гишүүний томилгоо, үйл ажиллагаа, шийдвэр гаргалтад олон нийтийн хяналт, оролцооны тогтолцоог бүрдүүлэх,

2.Намын хатуу гишүүнчлэлийг намын зохион байгуулалт, улс төрийн мэргэшсэн үйл ажиллагаа дахь оролцоогоор хязгаарлаж, жинхэнэ гишүүн, дэмжигч гишүүний эрх зүйн статусыг тодорхойлох [21.1],

3.Нам аливаа хэлбэрээр төрийн үйл ажиллагаанд шууд оролцохыг хориглох [10],

4.Намын гишүүний нийгмийн хариуцлагын бодлогыг чангаруулж, дүрмийн алдаа, гэмт хэрэг, ёс зүйн зөрчилд гишүүнээс хасах хүртэл арга хэмжээ авах [21.3],

5.Сүүлийн 3 удаагийн УИХ-ын сонгуульд оролцсон намуудад төрөөс нэг удаагийн санхүүгийн дэмжлэг хүртээж, гарааны тэгш байдлыг дэмжсэн хүмүүнлэг бодлого хэрэгжүүлэх [28],

6.Төрөөс санхүүжилт олгох шинэчилсэн журмыг сонгуулийн үр дүнгээр хэрэгжүүлж эхлэхдээ эхний удаад нийт сонгогчдын 1 хувиас дээш санал авсан намд санхүүжилт олгох. босгыг аажим нэмэгдүүлэх уян хатан бодлого гаргах[28.3],

7.Төрөөс үзүүлэх шууд бус дэмжлэгийг тодорхой хугацаанд аливаа босго, болзол тавихгүйгээр бүх намд тэгш эдлүүлж, намуудын үйл ажиллагаа.төлөвшилийг дэмжих [31],

8.Намуудад өгөх, авах хандивын төрөл, хэмжээ, хэлбэрийг нарийвчлан зохицуулах.Тухайлбал бүх төрлийн гэнэтийн зардлыг гишүүдэд ногдуулан хуваарилах, мөнгө цуглуулах, мөнгөн дүнгээр илэрхийлэгдэх эд хөрөнгө намд өгөхийг хандивт тооцохыг тодорхой болгох, хязгаарлах [33.8],

9.Улстөрийн авлигын далд хэлбэрт тооцогддог үнэ төлбөргүй.эсвэл зах зээлийн дундаж ханшаас доогуур үнээр хийгдэж буй үйлчилгээ, арга хэмжээ, ивээн тэтгэлэг, төлбөрөөс чөлөөлөх, хөнгөлөх үйлдлүүдийг хандивт тооцох [34.3], төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа.ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаанд оролцож гэрээ байгуулсан этгээдээс сонгон шалгаруулалт зарласнаас хойш болон шалгарсны дараа 4 жилийн хугацаанд хандив өгөх, авах [35.7],олон улсын болон гадаад улсын байгууллагатай хамтран зохион байгуулах арга хэмжээ, хэрэгжүүлэх төслийн санхүүжилт [35.8], нам хэвлэмэл материал.эсхүл өөрийн хөрөнгийг худалдан борлуулах үнэ зах зээлийн дундаж ханшаас дээгүүр байвал хандивт тооцох [36.3], зах зээлийн дундаж хүүгээс бага хүүгээр, хүүгүйгээр.эсхүл хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр зээл авсан тохиолдолд тухайн зээлийг намд өгсөн хандивт тооцох [36.7], зээлийг гуравдагч этгээд төлсөн тохиолдолд тухайн төлбөрийг хандивт тооцох [36.8] зэрэг хуулийн хориг, хязгаарыг давсан зүйл.заалтуудыг бүрмөсөн хориглох,

10.Намын дарга намын санхүү.төсвийн үйл ажиллагаанд захиран зарцуулах эрхтэй оролцохыг хориглосон тохиолдолд тайланг баталгаажуулж намын дарга гарын үсэг зурахгүй байх [38.9],

11. Санхүү, санхүүгийн тайлантай холбоотой зөрчил, маргааныг таслах, хариуцлага тооцох асуудлыг Сонгуулийн ерөнхий хороо биш санхүүгийн хяналт шалгалтын эрх бүхий этгээд, байгууллага шийдвэрлэх.

Улстөрийн намын тухай хуулийн төслийн асуудлаар өмнө нь бусад намуудтай нэгдэж, санал хүсэлтээ хүргүүлсэн болохыг анхаарна уу.

V. Сайн ардчилсан иргэдийн нэгдсэн нам

“Сайн Ардчилсан Иргэдийн Нэгдсэн нам” нь Монгол Улсын тусгаар тогтнол, эрх чөлөө, шударга ёс, эв нэгдэл, үндэсний язгуур эрх ашгийг эрхэмлэн дээдэлсэн, нийгмийн ардчиллын үзэл баримтлал бүхий улс төрийн нам юм.

Монгол улс олон намын тогтолцоонд шилжсэн түүхэн цаг үеэс хойш 32 жил болох хугацаанд олон нам шинээр байгуулагдсан нь сайшаалтай боловч Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй 36 намын олонх нь улс төрийн намын үндсэн үүргээ биелүүлдэггүй бүх шатны сонгуульд оролцдоггүй, нэг хүний эзэмшилтэй, бодлого хөтөлбөр нь тодорхой биш байсаар өнөөдрийг хүрсэн. Үүний хамгийн том шалтгаан нь санхүүжилт дутмаг учир хандивлагч сонирхлын бүлгүүдийн хараат, ил тод биш, дарга төвтэй зэрэг олон дутагдлыг засах арга зам нь өнөөгийн хуульд тодорхой биш учир иргэдийн улс төрийн намд итгэх итгэлийг бууруулж байна.

Иймд Манай намын зүгээс Монгол улсын ерөнхийлөгчөөс өргөн мэдүүлж байгаа улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг дуу нэгтэй дэмжиж байгаа бөгөөд хуулийн төсөлд дараах 3 саналуудыг тусгуулах хүсэлтэй байна.

Үүнд:

1. Улс төрийн намын санхүүжилт нь гишүүдийн татвар, хандив, төрийн санхүүжилт байна гэж хуульд тодорхой зааж өгөх / төрөөс санхүүжилт авах улс төрийн нам нь сонгогчдын тодорхой хувийн санал авсан улс төрийн нам байх зохицуулалтыг хуульд тусгах /

Шалтгаан: Манай улс төрийн намууд санхүүжилтийн хувьд хандивлагчдын санхүүжилтээс хараат байдаг. Мөнгөний эрх мэдэл хэнд байна тэр хүн намд голлох нөлөөтэй. Тиймээс нам шийдвэр гаргахдаа мөнгөтэй хүмүүс болон тодорхой сонирхлын бүлгүүдийн явцуу эрх ашгийг намын бодлого, гол үзэл баримтлал болгож гаргаад, түүнийгээ хэрэгжүүлэх гэж оролдож байгаа нь өөрөө зохисгүй, бас амьдралд нийцэхгүй. Дэлхийн улс орнуудад 1950-аад оноос хойш ийм үзэгдэл бий болсон тул Герман, Солонгос зэрэг олон улсад шаардлага хангасан улс төрийн намуудаа төр нь санхүүжүүлэх болсон. Энэ бол намуудыг сонирхлын тодорхой бүлгүүдийн санхүүгийн дэмжлэгээс хараат бус байлгах зорилготой. Нам өөрийн үнэт зүйл, үзэл баримтлал дээрээ тулгуурлаж бодлого,

мөрийн хөтөлбөрөө гаргах ёстой гэсэн үг. Тэгж байж улс орны өнөө, ирээдүйн хөгжлийг цогцоор нь харж, төлөвлөж чадна.

2. Улс төрийн нам санхүүгийн тайлангаа олон нийтэд нээлттэй хагас жил тутамд тайлагнадаг байх заалтыг хуульд тусгах.

Шалтгаан: Улс төрийн намуудын санхүүжилт ил тод биш улс төрийн намын тухай хуульд тодорхой зааж өгөөгүйн улмаас Монгол улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа ихэнх намууд ил тод биш авлигын бүх төрлийн зөрчил тухайн намын удирдах төвшинд үүсдэг гэж олон нийт гишүүд, дэмжигчид нь үздэг бөгөөд улс төрийн намуудад итгэх итгэлийг алдагдуулж нэр хүндийг унагаах үндсэн шалтгаан болж байгаа тул хуулийн төсөлд тодорхой зааж өгөх нь зүйтэй юм.

3. Намын нийт санхүүжилтийн тодорхой хувийг сонгогчийн боловсрол, эмэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ахмадуудын нийгмийн боловсролыг дээшлүүлэхэд зарцуулдаг зохицуулалтыг хуульд нарийвчлан тусгах.

Шалтгаан: Монгол улсын хэмжээнд нийт сонгогчдын улс төрийн боловсрол дутмаг байдгаас болж бүх шатны сонгуульд оролцох идэвх сул саналаа мөнгөөр худалдах, эдийн засгийн тооцоогүй худал амлалтад итгэх зэрэг олон буруу үзэгдэл газар авсан нь сонгогчийн боловсролтой шууд хамааралтай бөгөөд явцуу эрх ашигтай аль нэг сонирхлын бүлгийн эрх ашгийг хангах таатай нөхцөл бүрдүүлээд зогсохгүй үндэсний аюулгүй байдал, эдийн засагт нэн хортой юм. Иймд төрөөс тодорхой санхүүжилтийг авч байгаа улс төрийн намууд сонгогч, иргэдийн боловсролыг нэмэгдүүлэх сургалт, судалгааны төвүүдийг дэргэдээ байгуулж системтэйгээр насанд хүрсэн бүх хүнд улс төр, нийгмийн мэдлэг олгох нь зүйтэй гэж бидний зүгээс үзэж байна.

VI. Иргэний зориг ногоон нам

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлтэй танилцаад холбогдох саналаа хүргүүлж байна.

Нэг. Төсөл нь Улс төрийн намын тухай хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулиас шинэлэг, дэвшилттэй, улс төрийн намыг дэмжиж төлөвшүүлэхэд чиглэснийг дэмжиж байна.

Хоёр. Улс төрийн намын бүртгэлийг олон улсын жишгийн дагуу Сонгуулийн төв байгууллага эрхлэхээр заасныг дэмжиж байна.

Гурав. Улс төрийн намууд өмнө хамтран хүргүүлсэн саналыг давталгүйгээр ирүүлсэн хуулийн зүйл, заалттай холбогдуулан найруулгын болон зарчмын зөрүүтэй байр суурь, шинэ саналыг хавсралтаар хүргүүлж байна.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгах санал:

3 дугаар зүйлд, Идэвхтэй нам, идэвхгүй нам гэсэн томъёоллыг нэмж тусгах;

4.2 Улс төрийн нам нь ард түмний хүсэл зоригийг илэрхийлэх гэхийг иргэний/иргэдийн хүсэл зориг гэх /Намд сонгуулийн насны иргэн сайн дурын үндсэн дээр нэгддэг зарчмыг удирдлага болгон/;

5.7 Намаас гарах өргөдлийг хэнд гаргах нь тодорхойгүй байна /намын анхан шатны байгууллага эсвэл намын аль ч шатны байгууллагад эсвэл өөр агуулга?/;

8.2 Намын төлөөллийн төв байгууллага, гүйцэтгэх байгууллага, хяналтын байгууллага, төрийн улс төрийн албан тушаалд сонгогдох, томилоход нэр дэвшигчийг тодруулахдаа намын анхан шатны байгууллагын санал авах тухай төслийн заалтын дагуу санал авахад гишүүдийн оролцоог хэрхэн хангах нь ойлгомжгүй байна. Ийм механизм нь биелэгдэхэд маш хүндрэлтэй гэдгийг анхаарна уу.

8.4 Намын бүх гишүүдийн оролцоог хангана гэдгийг тодорхой болгох. Тухайн намын дүрэм батлах, дүрэмд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах эрхтэй хурлын гишүүдийн оролцоог хэлж байна уу? Ойлгомжгүй байна. Найруулах шаардлагатай;

24.2, 24.3, 24.4-д Улс төрийн намууд зөвхөн нийлэх бус нийлэх, нэгдэх үйл ажиллагаа явагддаг. Нэгдэх, нийлэх нь тус бүрдээ хууль зүйн өөр өөр агуулга илэрхийлдгийг анхаарч хамтад нь тусгах;

28.3 Нийт сонгогчийн гэснийг сонгуульд оролцсон нийт сонгогчийн гэж өөрчлөх. Мөн нам гэсний ард эвсэл гэж нэмэх;

28.6.1 Нийт сонгогчийн гэснийг сонгуульд оролцсон нийт сонгогчийн гэж өөрчлөх. Мөн нам гэсний ард эвсэл гэж нэмэх;

31.1 Нийт сонгогчийн гэснийг сонгуульд оролцсон нийт сонгогчийн гэж өөрчлөх. Мөн нам гэсний ард эвсэл гэж нэмэх.

31 дүгээр зүйл. Төрөөс үзүүлэх шууд бус дэмжлэг

Шинээр нэмэх заалт

31.6 Сонгуулийн сурталчилгааны үед төрөөс дараах дэмжлэгийг үзүүлнэ.

31.6.1 Сонгуульд нэр дэвшигчдийн сурталчилгааны нэгдсэн сонин, сэтгүүл гарган нам, эвсэл бүрд ногдох хуудсыг тогтоож өгөх, сурталчилгааны материалыг сонгогчдод нэгдсэн журмаар тараах;

31.6.2 Сонгуульд нэр дэвшигчдийн сурталчилгааны нэгдсэн самбар гарган, нэр дэвшигчдэд тэнцүү талбай хуваарилан олгох;

31.6.3 Нэр дэвшигчдэд радио, телевизийн нэвтрүүлэг үнэ төлбөргүй явуулах сурталчилгааны хуваарь гарган мөрдүүлэх;

31.6.4 Нэр дэвшигчдийг уулзалтын нэгдсэн талбай, байраар хангах, хуваарийн дагуу сурталчилгаа явуулах боломж бүрдүүлэх.

VII. Монгол Үндэсний Ардчилсан нам

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тамгын газраас 2022 оны дугаар сарын 4- ний өдөр ирүүлсэн Улстөрийн намын тухай хуульд санал авах тухай ТГ/302 тоот албан бичигт үүгээр хариу хүргүүлж байна.

Үүнд:

Хуулийн төслийн 6.5 Орон нутаг дахь салбар нэгж нь намынхаа нэрийн өмнө тухайг засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийг заасан тодотголыг хэрэглэх гэснийг хасах

10.6 намын анхан шатны болон дунд шатны салбар нэгжийн төлөөллийн болон гүйцэтгэх байгууллагын гишүүдийн гэснийг хасах

21.5 -г Улс төрийн намын гишүүнчлэл 1 жилийн хугацаатай байх бөгөөд жил бүр намын гишүүдээ өөрийнх нь хүсэл зоригт түшиглэн шинэчлэн бүртгэнэ. гэж өөрчлөн найруулах

21.6/Намын гишүүн намын аль нэг байгууллагад намаас гарах хүсэлтээ гаргасан эсхүл олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр намаас гарч байгаагаа мэдэгдсэнээр намаас гарсанд тооцно.

28.3 /28.6.1/ Нийт сонгогчдын 3 хувь гэснийг сонгуульд оролцсон нийт сонгогчдын 1 хувь гэж өөрчлөх,

28.6.1, 31.1 заалтууд дахь “Нийт сонгогчдын гэснийг сонгуульд тоологдсон хүчинтэй саналын гэж өөрчлөх,

Европын олон орны судалгааны байгууллагууд, судлаачид иргэний нийгмийн байгууллага хөгжөөгүй оронд зах зээлийн систем төлөвшиж чадахгүй байгаа болон төрийн хүчирхийлэл, намчирхсан туйлшрал, бодлогын савлагааг сөрөн зогсож

чадах уламжлалт иргэний нийгмийн хүчирхэг байгууллагуудтай орнууд эдийн засгийн хөгжил илүү хурдацтай байгааг дүгнэжээ.

Шведийн эрдэмтэн Жохан Норберг, Прагийн Их сургуулийн судлаач Майкл Клима нар энэ талаар ном бүтээл гаргасан байна.

Манай улсын хөгжилд хамгийн том чөдөр, тушаа болж байгаа саад бэрхшээл бол орон даяар засаг захиргааны нэгж, албан байгууллага бүрд намын нэгж бүхий хуучин тоталитар намын бүтцээ хадгалж шинээр байгуулагдсан бүх нам ийм бүтэцтэй болохоор зорьж байгаа нь Монгол улсыг бүхэлд нь намчирхал, талцлийг талбар болгож, нийгмээрээ ахуй амьдралаа умартан улс төр, сонгуулийн зорилготой үйл ажиллагаа явуулдаг, сонгуулийн эдийн засагтай орон болгож хувиргасан байна.

Монгол улсад том төсөл бүү хэл, жижиг, дунд үйлдвэрлэл хөгжихгүй, өрхийн үйлдвэрлэл сул, хөдөөд хоршоо үүсэхгүй байгаа болоод эхлэл төдий бүхнийг сонгууль бүрийн дараа ээлжлэн нухчин дарж байгаа нь улс орны хөгжилд асар их хор хохиролтой зохион байгуулалт болж ирлээ. Намчирхаж талцсан нийгмийн золиос нь төрийн халамж, улс төрчдийн гар харсан анхан, дунд шатны өргөн давхаргыг бий болгоод байна. Хот руу чиглэсэн их дүрвэлт, хөдөөд суурьших сонирхлын мухардал чухамдаа намчирхал талцлаас үүдэлтэй юм.

Улс төрийн нам хүчин, улс төрчдийн нөлөөлөлгүй иргэний нийгмийн байгууллага байхгүй шахам байгаа нь цаашид хүмүүнлэг иргэний нийгэм байгуулах Үндсэн хуулийн зорилт хэрэгжих боломжгүйг тод харуулж байна.

Иймд Монгол Үндэсний Ардчилсан нам “Орон нутгийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хуралд хуулийн шалгуур хангасан иргэн өөрөө нэрээ дэвшүүлэн оролцоно. Улс төрийн нам сум, дүүрэгт намын бүтэц байгуулахыг хориглоно.” гэж хуульчилж байж иргэний нийгэм соёолон хөгжих үндэс суурь бүрдэнэ гэсэн зарчмын байр суурьтай байгааг онцгойлон анхаарна уу.

Мөн Улс төрийн намын тухай хуульд оруулах намуудын зөвшилцөж нэгдсэн саналыг тусгайлан хүргүүлсэн болно.

VIII. Үнэн ба зөв нам

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд санал авах 2022 оны 05 дугаар сарын 04-ны өдөр ирүүлсэн ТГ/302 тоот албан бичиг болон хуулийн төсөлтэй танилцлаа.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч бол төрийн тэргүүн, Монголын ард түмний эв нэгдлийг илэрхийлэгч гэж үндсэн хуульд заасан эрхэм үүргээ нэр төртэй хангаж ард түмний улс төрийн эвлэлдэн нэгдэх эрх, оролцоог хангах, Улс төрийн намын тухай

хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн барихаар бэлдэхдээ улс төрийн намууд, эрдэмтэн судлаачдаас санал авч байгаа баярлаж байна.

Бид энэ хуулийн төсөлтэй холбоотой дараах саналыг дэвшүүлж байна.

Үүнд:

1. 4.2 дугаар зүйлд шинээр 4.2.8. нам нь хариуцлага алдсан, авлига албан тушаалын хэрэгт холбогдсон гишүүддээ ёс зүйн хариуцлага тооцдог байна.
2. 5.16.намын гишүүн байсан, улс төрийн алба хашиж байгаа хүн гэмт хэрэгт холбогдох юм бол тухайн ажиллаа өгч байгаад хуулийн байгууллагад шалгуулах.
3. 22.1.3. намын удирдах дээд байгууллагыг эсхүл төлөөллийн төв байгууллагыг 5 жилийн хугацаанд хуралдуулаагүй гэснийг намын удирдах дээд байгууллагыг эсхүл төлөөллийн төв байгууллагыг 6 жилийн хугацаанд хуралдуулаагүй гэж өөрчлөх.
4. 22.1.4. Намын төв байгууллага нь байнгын байрлах ажлын байргүй, нийгэмд үзэл санаа, бодлого хөтөлбөрөө танилцуулаагүй
5. 12.3.Үүсгэн байгуулах хурал болох өдөр эсхүл түүнээс өмнө нам нь намын гишүүнээр элсэхээ илэрхийлсэн 801-ээс доошгүй иргэний гарын үсгийг эсхүл цахимаар баталгаажуулна гэснийг Үүсгэн байгуулах хурал болох өдрөөс өмнө өөр намын гишүүн биш Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван ес*дүгээр 2. Намыг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн нэг хувиас доошгүй тооны иргэн эвлэлдэн нэгдэж байгуулна. Гэсэн заалтын дагуу иргэний гарын үсгийг эсхүл цахимаар баталгаажуулна
6. 32.6. Бүх намаас нэр дэвшигчдийн танилцуулга материалыг нэгдсэн байдлаар сонгуулийн хороо хэвлэж өгнө. Ингэхдээ хэвлэлийн зардлыг нар дэвшигчдэд хувааж тэнцүү гаргуулна.
7. 32.7. Бүх намаас нэр дэвшигчдийн ухуулга сурталчилгааны байрыг нэг дор нэгдсэн зохин байгуулалттайгаар төрөөс хангаж өгнө.
8. 32.8. бүх намаас нэр дэвшигчид тухайн тойрогтоо нэгдмэл зохион байгуулалтай байна. Тус тусдаа тараах материал хэвлэх, ухуулах байртай байхыг хориглоно.
9. 32.9. бүх намаас нэр дэвшигчид буюу нэг нэр дэвшигчдийн сонгуулийн сурталчилгааны баг 21 хүнээс илүүгүй байна.

Дээрх саналыг гаргаж хүргүүлж байна. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг гаргаж байгаа Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, тамгын газрын хамт олонд амжилт хүсье.

IX. Эрх чөлөөг хэрэгжүүлэгч нам

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад дараах санал, асуулга, хүсэлт байна. Үүнд :

1. Тус хуулийн 5.7 Намын гишүүн хэзээ ч намаас гарах эрхтэй. Намын гишүүнээс гарах тухай өргөдлийг гаргаснаар намаас нарсанд тооцно. Намын дотоод асуудал биш үү? Боловсон хүчнээ яаж тогтвортой барих бэ? Дүрмээр зохицуулах боломж олгохгүй юу?
2. Тус хуулийн 5.9 хүн амын мэнд гэж бичигдсэн байгааг хүн амын эрүүл мэнд гэж засах уу?
3. Тус хуулийн 5.12 Төрийн жинхэнэ албан хаагч нь албан үүргээ гүйцэтгэж байх үедээ аль нэг намын эрх ашгийг хамгаалсан, давуу байдал олгосон шийдвэр гаргах, үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно. Ямар арга хэмжээ авах? Ялангуяа сонгуулийн үеэр тухайн намын нэр дэвшигчийг эргүүлэн татах нх орноосоо урвасан гэсэн заалт руу оруулъя.
4. Тус хуулийн 7.2.1 Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид тухай намдаа 12 сараас доошгүй хугацаагаар гишүүн байсан хүнийг л дэвшүүлье.
5. Тус хуулийн 8.2.4 аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40 хувиас доошгүй байх гэдгийг авч хаях
6. Тус хуулийн 10.3.Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдал,/гэж нэмж өгье/ улс төрд нөлөөлөх зорилго бүхий,
7. Тус хуулийн 11.1 аль нэг хүйсийн 40 хувиас доошгүй байх бөгөөд залуучуудын төлөөллийг оруулна гэдгийг хасъя.
8. Тус хуулийн 12.4 -д 30 хувиас доошгүй нь гэдэг нь ямар эндэслэлтэй бэ?
9. Тус хуулийн 15.8 Улсын Их Хурлын сонгуулийн санал хураалт болохоос 90 хоногийн дотор гэдгийг 180 хоног гэж өөрчилъе.
10. Тус хуулийн 18.2.2. Төв байгууллагын бүрэлдэхүүнийг тус тус дөрвөн жилээс илүүгүй хугацаагаар сонгох гэдгийг өөрчилж дөрвөн жил тутамд байж болох юм.
11. Тус хуулийн 18.6 Хасах санал байна.

X. Монгол хүний төлөө нам

Өнөөгийн улс төрийн байдал, төрийн чадамж, Засгийн газрын бодлого хэрэгжүүлэлт зэргийг үндэслэн дүгнэхэд манай оронд улс төрийн шинэчлэл хийж бодлогын өрсөлдөөн бий болгохгүй бол хөгжил өөд хөдөлгөөн муутай, ажил хэрэгжүүлэх биш бодлого шийдлийн эрэлд алтан цагаа барсан байдалд байна.

Улс төрийн шинэчлэлийг зоригтой хийх нь зөвхөн улс төрийн намуудын асуудал бус нийгмийн хөгжил дэвшлийн суурь гэдгийг ухамсарлан ажиллах нь улс төрийн салбарт зүтгэж буй хүн, хүчин бүрийн үүрэг.

Монгол улсын улс төрийг мөнгө хөрөнгөнөөс хараат бус, мэргэд ухаан бодлоо уралдуулж, сонгогчид мэдлэгтэй мэргэн байж, олон нийтийн санал гээгддэггүй, шилдгүүд төр засагт зүтгэдэг нөхцөлийг бүрдүүлж үлдээх нь бидний боломж, түүхэн үүрэг гэж бид үзэж байна.

Улс төрийн шинэчлэл хийхэд "Улс төрийн намуудын тухай", "Сонгуулийн тухай" хуулиуд цогцоор нь өөрчлөгдөх шаардлагатай гэж үзэж байгаагаа илэрхийлэн "Улс төрийн намуудын тухай хууль"-д оруулах шаардлагатай гэж хавсралтаар хүргүүллээ.

Улс төрийн намын тухай, Улс төрийн санхүүжилтийн тухай хуульд оруулах зарчмын саналууд

Улс төрийн намын тухай, улс төрийн санхүүжилтийн тухай хуулийг сонгуулийн тухай хуультай хамт, зэрэгцүүлэн хэлэлцэх нь зүйтэй. Учир нь намын дийлэнхи зарлага сонгуулийн үеэр гаарч, хүч тэнцвэргүй "тулаан" болдог.

Улс төрийн намын тухай шинэ хуулийн үндсэн зорилго нь улс төрийн хүрээг, улс төрийн намыг мөнгөний болон гишүүнчлэлийн дарамтаас салгаж, улсын хэмжээнд бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлж чаддаг бодлогын институци болгоход орших ёстой.

№	Санал	Үндэслэл	Ач холбогдол
1	Ямар нэгэн нам, олон нийтийн байгууллага байгуулж бүртгүүлэхэд хүний тоо г.м. ямар ч нэмэлт шаардлага байж болохгүй. Иймд бүртгэлтэй нам, бодлого хэрэгжүүлэгч нам гэсэн ойлголт бий болно.	2.16.10 - "нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй. Нам, олон нийтийн бусад бүх байгууллага нийгэм, төрийн аюулгүй байдлыг сахиж, хуулийг дээдлэн биелүүлнэ. Аль нэгэн нам, олон нийтийн бусад байгууллагад эвлэлдэн нэгдсэний төлөө болон гишүүний нь хувьд хүнийг ялгаварлан гадуурхах, хэлмэгдүүлэхийг хориглоно. Төрийн зарим төрлийн албан хаагчийн намын гишүүнийг түдгэлзүүлж болно." 2.19.1 "Нам Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 10- т заасны дагуу байгуулагдаж, улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлж ажиллана."	1. Үндсэн хуульд заасан хүний эрхийг ялгаварлахгүй эдлүүлнэ. 2. Улс төрийн нам, ТББ байгуулахад ойлгомжтой хялбар болно. 3. Сонгогчдын тодорхой хувийн саналыг авч босго давснаар "Бодлого хэрэгжүүлэгч нам" статустай болж төсвийн санхүүжилт хүртэх эрх нээгдэнэ.

		2.14.2 “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно.”	
2	Улс төрийн нам нь хатуу гишүүнчлэлгүй, бодлогын байгууллага байх.	2.19.1 “Нам Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 10- т заасны дагуу байгуулагдаж, улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлж ажиллана.”	1. Намын гишүүнчлэлээр ялгаварлах үзэгдэл багасч, хүмүүсийг намын хатуу дэглэмээс чөлөөлж иргэдийн талцал үгүй болж, үзэл санааны эрх чөлөөтэй болгоно. 2. Улс төрийн нам нь гишүүд, бизнес бүлэглэлээс хараат бус байх нөхцөл бүрдэнэ. 3. Сонгох эрх илүү эрх чөлөөтэй, ухамсрын, мэдлэгийн сонголт хийдэг болно. 4. Ж: намын гишүүнчлэлээсээ болоод ажилгүй байгаа жүжигчин ч байна, багш ч байна. 5. Энэ заалт гишүүнтэй байхыг хориглохгүй /гишүүдийн дээд хязгаарыг зааж болно/.

			6. Намын харьяаллаар ялгаварлахгүй, жинхэнэ мерит зарчмын төрийн сүлжээ бий болно.
3	Улс төрийн нам өөрийн мөрийн хөтөлбөр, бодлогын дагуу хууль боловсруулан Монгол улсын Ерөнхийлөгчөөр дамжуулан өргөн барих эрхтэй.	Үндсэн хуулийн 3-р бүлэг 26.2. 2. Иргэд, бусад байгууллага хуулийн төслийн тухай саналаа хууль санаачлагчид уламжилна.	1. Улс төрийн нам нь бодлогын байгууллага байхын хувьд тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулах боломжтой болно. 2. Улс орны тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд илүү зоримог, шийдэмгий ажиллах нөхцөл бүрдэнэ.
4	Улс төрийн намын өдөр тутмын үйл ажиллагааг тодорхой шалгуурын дагуу төсвөөс санхүүжүүлэх.	2-19-2 “Намыг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн нэг хувиас доошгүй тооны иргэн эвлэлдэн нэгдэж байгуулна.” гэснийг шалгуурт тооцох боломжтой. Нэгэнт төсвөөс санхүүжүүлэх бол шалгуур, хяналтыг төгс байлгах шаардлагатай.	1. Улс төрийн намын үйл ажиллагаа тасралтгүй, жигд, төлөвлөгөөтэй явагддаг болно. 2. Сонгуульд ч оролцдоггүй “тоглоомын” нам гэсэн ойлголт үгүй болно. 3. Улс төрийн нам санхүүжилт босгох биш бодлогын ажилдаа илүү анхаардаг болно.

5	Улс төрийн намын санхүүжилт нь ижил хэмжээний аппарат ажиллуулах хэмжээний байх нь оновчтой. Саналын тоо нь ажлын дүн мөн боловч дахин тэгш бус байдал үүсэх, нүсэр бүтэц рүү тэмүүлэх шалтгаан болно.	1-2-2 “Ардчилсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн” 2-14-2 “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно.”	
6	Улс төрийн нам татан буулгах нөхцөл, шалгуурыг тодорхой болгох. Ж: 2 удаагийн сонгуульд оролцоогүй бол, 2 удаагийн сонгуульд сонгогчдын 1%-ийн санал аваагүй бол г.м.	2.19.21 “Намыг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн нэг хувиас доошгүй тооны иргэн эвлэлдэн нэгдэж байгуулна.” Улс төрийн нам нь бодлогоо үндэсний хэмжээнд, далайцтай хэрэгжүүлэхийн тулд төрийн эрхэнд гарахыг эрмэлзэх чанартай.	1. Олон намын тогтолцоо чанаржина, 2. Улс төрийн намуудын байдал ойлгомжтой болно 3. Мэргэшсэн улс төр шаардлагатай болж нийгмийн зүтгэлтнүүд төлөвшинө.
7	Улс төрийн нам ашгийн үйл ажиллагаа явуулах, өөрийн үл хөдлөх хөрөнгөтэй байхыг хориглох		1. Хөрөнгө, өмч мөнгөний төлөөх тэмцэл уралдаан болж, түүнийгээ илүү өмч бүрдүүлэх хэрэгсэл

			болгохоос сэргийлэх
8	Улс төрийн нам орон нутагт салбар нэгж байгуулах, орон нутгийн сонгуульд оролцохыг хязгаарлах	1.2.1 “Монгол Улс төрийн байгууламжийн хувьд нэгдмэл байна.”	1. Орон нутгийг нэгдсэн нэг бодлогоор, нэг л Засгийн газрын шийдвэрээр Засаг даргаар дамжуулан удирдах ёстой. 2. Эрх барьж байгаа намаас өөр нам орон нутгийн сонгуульд ялж, өөр намын харьяалалтай Засаг дарга тавигдах нь таамаглах аргагүй хавчлага, үл дэмжих г.м. асуудлуудыг үүсгэж холбооны улсын шинжтэй болгодог.

УЛСТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ

ШИНЭЧИЛСЭН ХУВИЛБАР

Хуулийн зорилт: Улс төрийн намын тухай хуулийн зорилт нь Монгол улсын Үндсэн хуулийн эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэхэд ард түмнийг зохион байгуулалттайгаар эвлэлдэн нэгдэх, аливаа нийгмийн асуудлуудаар шинжлэх ухаанч бодлогыг хамтарч гаргах, УИХ-ыг байгуулахад оролцох, улс орныг удирдах үндсэн чиг үүрэг бүхий улс төрийн намын үйл ажиллагааны журмыг тодорхойлоход оршино.

1-Р БҮЛЭГ УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ЕРӨНХИЙ ОЙЛГОЛТ	2-Р БҮЛЭГ УЛС ТӨРИЙН НАМ БАЙГУУЛАХ, ЭВЛЭЛДЭН	3-Р БҮЛЭГ УЛСТӨРИЙН НАМ БУСАД
---	--	-------------------------------------

	НЭГДЭХ ХҮНИЙ ЭРХ, ЭРХ ЧӨЛӨӨ	БАЙГУУЛЛАГУУДАЙ ХАРИЛЦАХ
4-Р БҮЛЭГ УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ГИШҮҮНЧЛЭЛ	5-Р БҮЛЭГ УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, САНХҮҮЖИЛТ	6-Р БҮЛЭГ УЛСТӨРИЙН НАМЫГ ӨӨРЧЛӨХ, НЭГТГЭХ, ТАТАН БУУЛГАХ

УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ

Хуулийн зорилт

Улс төрийн намын тухай хуулийн зорилт нь Монгол улсын Үндсэн хуулийн эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэхэд ард түмнийг зохион байгуулалттайгаар эвлэлдэн нэгдэх, аливаа нийгмийн асуудлуудаар шинжлэх ухаанч бодлогыг хамтарч гаргах, УИХ-ыг байгуулахад оролцох, улс орныг удирдах үндсэн чиг үүрэг бүхий улс төрийн намын үйл ажиллагааны журмыг тодорхойлоход оршино.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ЕРӨНХИЙ ОЙЛГОЛТ, УЛСТӨРИЙН НАМ БАЙГУУЛАХ

1-р зүйл. Улс төрийн намын тухай хууль тогтоомж

1. Улс төрийн намын тухай хууль тогтоомж нь Монгол улсын Үндсэн хууль, энэ хууль болон тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомжуудын актаас бүрдэнэ.
2. Энэхүү хуулийг дагаж мөрдөхөд маргаантай аливаа асуудал үүсвэл Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал болон Монгол улсын Үндсэн хуулийн үндсэн зарчим, үзэл санаанд нийцүүлэн тайлбарлах ба тухайн маргаантай асуудлаар тайлбар гаргуулахаар эрх бүхий байгууллагад гомдол гаргах эрх иргэн бүхэнд нээлттэй.

2-р зүйл. Улс төрийн намын тухай ойлголт

1. Улс төрийн нам нь Монгол улсын Үндсэн хуулийн эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэхийн төлөө өөрийн үзэл бодол, итгэл үнэмшил, авьяас чадвар, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдсэн Монгол улсын иргэдийн нэгдэл мөн.
2. Улс төрийн нам нь Монгол улсын ирээдүйн хөгжлийн шийдлийг цогцоор шийдвэрлэх бодлого боловсруулах, түүнийгээ сурталчлах, тухайн бодлогоороо улс орноо хөгжүүлэхийн төлөө төрийн эрх барих дээд байгууллага болох Улсын Их

Хуралд төлөөллөө оруулахын төлөө улс төрийн сонгуульд оролцох эрхтэй шинжлэх ухаанч иргэдийн нэгдэл мөн,

3. Улс төрийн нам нь өөрийн гишүүд, дэмжигчид төдийгүй Монгол улсын бүхий л ард иргэдийг шинжлэх ухаанчаар соён гэгээрүүлэх үүрэг бүхий мэдээлэл, хөгжлийн төв юм.

4. Улс төрийн нам нь үлгэр жишээ, үнэнч, шударга, манлайлагч иргэдийн нэгдэл бөгөөд аливаа гэмт хэрэг, хуйвалдаан, авлига, хээл хахууль, аминч үзлийг үл тэвчигч олон нийтийн хүсэл, эрх ашгийг дээдэлсэн ашгийн төлөө бус нийгмийн зөв зохистой харилцааг бүтээгч эв нэгдлийн төв юм.

5. Улс төрийн нам нь эрх бүхий байгууллагад бүртгэгдэж гэрчилгээ, тамга тэмдгээ гардан авснаар улс төрийн бүх шатны сонгуульд оролцох, Монгол улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй.

3-р зүйл. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга

1. Улс төрийн намыг зөвхөн Монгол улсын иргэн санаачилж үүсгэн байгуулна. Монгол улсыг ирээдүйд хөгжүүлэх шинжлэх ухаанч санал гаргасан хэн боловч өөрийн нийгмийг хөгжүүлэх санал, оюуны бүтээлийг үндэслэн улс төрийн нам үүсгэн байгуулах эрхтэй.

2. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга гаргасан иргэн Монгол улсын Дээд шүүхэд улс төрийн нам байгуулах санаачилга гаргаснаа мэдэгдэж тухайн санаачилгаа бүртгүүлэн өөрийн нам байгуулах үйл ажиллагаагаа эхлүүлнэ.

3. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга гаргасан иргэн дараах бичиг баримтын хамтаар хүсэлтээ Улсын дээд шүүхэд хүргүүлнэ. Үүнд: өргөдөл, улс төрийн нам байгуулах зорилго, мөрийн хөтөлбөрийн төсөл, улс төрийн нам үүсгэн байгуулах үйл ажиллагааны календарчилсан төлөвлөгөө

4. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга гаргасан иргэн санаачилга бүртгүүлсэн өдрөөс эхлэн 365 хоногт багтаан өөрийн санаачилгыг олон нийтэд сурталчлан танилцуулах бөгөөд улс төрийн нам үүсгэн байгуулах Их хурлаа зохион байгуулж намын нэр, бэлгэдэл, дүрэм, мөрийн хөтөлбөр, намдаа элсүүлсэн Монгол улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн нэг хувиас доошгүй гишүүд, дэмжигчдийн бүртгэл зэргийг их хурлаараа баталгаажуулан Улсын дээд шүүхэд хүргүүлнэ.

5. Улс төрийн нам байгуулах тухай санаачилга гаргасан иргэний хүсэлтийг Улсын дээд шүүх хүлээн авч улс төрийн нам үүсгэн байгуулах түр гэрчилгээ, тэмдгийг олгоно.

6. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга гарган Улсын дээд шүүхэд бүртгүүлсэн иргэнийг засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж түүний удирдлага дэмжих бөгөөд ямар нэгэн байдлаар саатуулах, ялгаварлан гадуурхахыг хориглоно.

4-р зүйл. Улс төрийн намыг бүртгүүлэхэд шаардлагатай баримт бичгүүд

1. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах хурлын тэмдэглэл
2. Улс төрийн намын оноосон нэрийн лавлагаа
3. Улс төрийн намын бэлгэдэл, түг
4. Улс төрийн намын мөрийн хөтөлбөр
5. Улс төрийн намын дүрэм
6. Улс төрийн намын даргыг сонгосон шийдвэр
7. Улс төрийн намд элссэн Монгол улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн нэг хувиас доошгүй тооны иргэдийн бүртгэл
8. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулж намын их хурлаар хэлэлцэн баталсан асуудлуудыг баталгаажуулсан тогтоол
9. Улс төрийн намыг бүртгүүлэхийг хүссэн намын даргын хүсэлт

5-р зүйл. Улс төрийн намыг бүртгэх

1. Монгол улсын дээд шүүх нь улс төрийн намыг үүсгэн байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах бүх төрлийн бүртгэлийг эрхэлнэ.
2. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах, түүнийг бүртгэх үйл ажиллагаа нь улс төрийн нам байгуулах санаачилга гаргах, улс төрийн нам үүсгэн байгуулах гэсэн 2 үе шаттай байна.
3. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилгыг Монгол улсын сонгуулийн насанд хүрсэн хэн боловч ялгалгүй гаргах эрхтэй.
4. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга гаргасан иргэний хүсэлтийг Монгол улсын дээд шүүх хүлээн авч улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилгыг бүртгэж түр гэрчилгээ, тэмдэг олгоно.
5. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга гаргасан иргэн тухайн санаачилгыг бүртгүүлж түр гэрчилгээ, тэмдэг гардан авснаас хойш 365 хоногт багтаан нам үүсгэн байгуулах Их хурлаа хуралдуулж улс төрийн намаа үүсгэн байгуулж бүртгүүлэхээр Улсын дээд шүүхэд бичиг баримтаа хүргүүлнэ.
6. Улс төрийн нам бүртгүүлэх хугацаанд хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар хойшилсон тохиолдолд түр гэрчилгээ, тэмдгийг шалтгаант хугацаагаар 1 удаа сунгаж болно.

7. Улсын дээд шүүх улс төрийн нам үүсгэн байгуулах Их хурлын шийдвэрүүдийг хүлээн авснаас хойш 30 хоногийн дотор улс төрийн намыг бүртгэж гэрчилгээ олгоно.

8. Хуулийн тогтоосон шаардлага хангаагүй тохиолдолд улс төрийн намыг улсын бүртгэлд бүртгэхээс татгалзаж болно.

6-р зүйл. Улс төрийн намыг бүртгэхээс татгалзах

1. Бичиг баримтын бүрдүүлбэр хуулийн шаардлагад нийцэхгүй байгаа бол улс төрийн намыг бүртгэхээс татгалзана.

2. Иргэдийн эрх чөлөөнд халдсан, улс төрийн намд нэгдэхийг албадсан, хуурсан, элдэв зүйл амласан гэх үндэслэл бүхий гомдол иргэдээс ирүүлсэн тохиолдолд улс төрийн намыг бүртгэхээс татгалзаж холбогдох шалгалтыг зохион байгуулахыг хуулийн байгууллагад даалган шалгалтын ажил дууссаны дараа бүртгэлийн асуудлыг дахин шийдвэрлэнэ.

7-р зүйл. Улс төрийн намыг бүртгэсний дараах эрх зүйн байдал

1. Улс төрийн нам бүртгүүлснээр улс төрийн сонгуульд оролцох эрх зүйн этгээд болно.

2. Улс төрийн нам өөрийн үйл ажиллагааг дэмжигч, гишүүдийн идэвхтэй үйл ажиллагаанд тулгуурлан зохион байгуулна.

3. Улстөрийн намын үйл ажиллагаа сайн дурын үйл ажиллагаа гэдгийг ухамсарлан аливаа эрсдэл, хариуцлагыг өөрсдөө хүлээнэ.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

УЛС ТӨРИЙН НАМ БАЙГУУЛАХ, ЭВЛЭЛДЭН НЭГДЭХ ХҮНИЙ ЭРХ, ЭРХ ЧӨЛӨӨ

8-р зүйл. Улс төрийн нам байгуулах, улс төрийн намд эвлэлдэн нэгдэх эрх

1. Монгол улсын иргэн нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй. Улс төрийн нам үүсгэн байгуулах санаачилга гаргах эрхийг 18 наснаас эдэлнэ.

2. Улс төрийн амьдралд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй.

3. Монгол улсын иргэн улс төрийн намаар уламжлан улс төрийн сонгуульд нэрээ дэвшүүлэх эрхтэй.

4. Монгол улсын иргэний үзэл бодол, нам эвслээр нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно.

5. Монгол улсын иргэн улс төрийн нэг намын гишүүн байна.

9-р зүйл. Төрийн албан хаагч улс төрийн намтай харилцах эрх

1. Төрийн албан хаагч нь албан үүргээ гүйцэтгээгүй үедээ улс төрийн намын үйл ажиллагаатай танилцах, улс төрийн намын бодлогын хэлэлцүүлэг, үйл ажиллагаанд оролцох, санал гаргах эрхтэй
2. Төрийн албан хаагч улс төрийн намын гишүүн байж болохгүй.
3. Төрийн албан хаагч улс төрийн намаас хараат бус байж гагцхүү хуульд захирагдана.

9-р зүйл. Улс төрийн намын гишүүнээр элссэн иргэний эрх, эрх чөлөөний баталгаа

1. Өөрийн улс төрийн эрх, эрх чөлөөг зөрчигдсэн гэж үзвэл уул эрхээ сэргээлгэхээр улс төрийн намын гишүүн нь хууль хяналтын байгууллагад гомдол гаргах эрхтэй.
2. Улс төрийн нам гишүүдээ хамгаалах зорилгоор шүүхэд нэхэмжлэл гаргах, эрх бүхий байгууллагад асуулга хүргүүлэх, шаардлага гаргах эрхтэй.
3. Улс төрийн нам нь өөрсдийн гишүүд болон нийгмийн эрх ашиг хөндөгдсөн гэж үзвэл хууль дээдлэх зарчмын хүрээнд тодорхой асуудлуудаар тайван жагсаал, цуглаан зохион байгуулах, хэвлэн нийтлэх, үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, шаардлагатай мэдээллийг олон нийтэд мэдээлэх эрхтэй.
4. Улс төрийн намд эвлэлдэн нэгдсэн иргэдийн эрхийг төр хамгаална.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

УЛСТӨРИЙН НАМ БУСАД БАЙГУУЛЛАГУУДТАЙ ХАРИЛЦАХ

10-р зүйл. Улстөрийн намаас төрийн байгууллагатай харилцах

1. Улс төрийн нам нь нийгмийн тодорхой асуудлуудаар бодлого боловсруулахдаа төрийн байгууллагуудаас мэдээ, мэдээллийг гаргуулан авах эрхтэй.
2. Улс төрийн нам нь хууль санаачлах эрхийнхээ хүрээнд аливаа хуулийн төслийн талаар төрийн байгууллагуудаас санал авах, өөрсдийн боловсруулж буй хуулийн төслөө танилцуулж болно.
3. Улс төрийн нам төрийн байгууллагатай харилцахдаа өөрсдийн үзэл бодлыг тулгах, үйл ажиллагаанд нь хууль бусаар нөлөөлөхийг хориглоно.
4. Улс төрийн нам нь үйл ажиллагаандаа төрийн эрх мэдэл, төсвийн хөрөнгө мөнгийг ашиглахыг хориглоно. Гагцхүү хууль боловсруулах, сурталчлах, хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих зорилгоор ил тод, нээлттэй гэрээний үндсэн дээр санхүүжилт авч болно.

11-р зүйл. Улс төрийн намаас аж ахуй нэгжүүдтэй харилцах

1. Улс төрийн нам нь бодлого үйл ажиллагаагаа хөгжүүлэх зорилгоор аж ахуйн нэгж байгууллагуудтай тодорхой салбар асуудлуудаар нээлттэй хамтран ажиллаж болно.

12-р зүйл. Улс төрийн намаас олон нийтийн байгууллагуудтай харилцах

1. Улс төрийн намаас олон нийтийн байгууллагуудтай нээлттэй харилцаж нийгмийн тулгамдсан тодорхой асуудлуудаар бодлого боловсруулахаар хамтран ажиллаж болно.

2. Улс төрийн нам нь олон нийтийн байгууллагуудтай хамтран ажиллахаас гадна өөрийн гишүүд дэмжигчдийн хүрээнд олон нийтийн байгууллагууд зохион байгуулж түүгээрээ дамжуулан ижил төрлийн холбоо, төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах ба үндэсний эв нэгдлийг хангах зарчмын хүрээнд эвлэлдэн нэгдэж нэг бүтэц болж болно.

13-р зүйл. Улс төрийн намаас шашны байгууллагуудтай харилцах

1. Улс төрийн нам нь үндсэн хуулийг дээдлэн ажиллах ба шашин шүтэх, эс шүтэх эрх эрх чөлөөг хүндэтгэнэ.

2. Улс төрийн нам шинжлэх ухаанч хөгжлийг дэмжих зорилготой бүтэц тул шашны аливаа зан үйлийг намын үйл ажиллагаандаа ашиглах, шашнаар дамжуулан гишүүн элсүүлэх зэргийг хориглоно.

14-р зүйл. Улс төрийн намаас гадаад улс орнууд, тэдний төлөөлөгчийн газартай харилцах

1. Улс төрийн нам нь Монгол улсын нэр хүндийг өндөрт өргөж гадаад улс орнуудын байгууллагуудтай харилцахдаа Монгол улсын тусгаар тогтнол, үндэсний эрх ашгийг ямагт эрхэмлэнэ.

15-р зүйл. Улс төрийн намаас хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай харилцах

1. Улс төрийн намаас хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай харилцахдаа өөрийн хэвлэл мэдээллийн албаараа уламжлан харилцана.

16-р зүйл. Улс төрийн намаас боловсролын байгууллагатай харилцах

1. Улс төрийн намаас мөрийн хөтөлбөр, хуулийн төсөл боловсруулах чиглэлээр хамтран ажиллаж болно.

17-р зүйл. Улс төрийн намаас бусад улс төрийн намуудтай харилцах

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ГИШҮҮНЧЛЭЛ

18-р зүйл. Улс төрийн намын эрх барих байгууллага

1. Улс төрийн намын эрх барих дээд байгууллага нь намын Их хурал байна.
2. Их хурлын чөлөөт цагт намын удирдах зөвлөл, намын дарга намын өдөр тутмын үйл ажиллагааг зохион байгуулна.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

УЛСТӨРИЙН НАМЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, САНХҮҮЖИЛТ

20-р зүйл. Улстөрийн намын үйл ажиллагаа

Улс төрийн нам дараах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулна. Үүнд:

1. Хууль санаачлах
2. Хөгжлийн цогц бодлого боловсруулах | мөрийн хөтөлбөр |
3. Хууль сурталчлах, соён гэгээрүүлэх
4. Гишүүд, дэмжигчдээ хамгаалах, хөгжүүлэх, нэгтгэх
5. Улс төрийн бүх шатны сонгуульд оролцох
6. Улс орныг удирдах бүтэц, зохион байгуулалт, арга зүйг боловсруулах
7. Эрх баригч намын үйл ажиллагаа, шийдвэрт хяналт тавих, асуулга, санал, зөвлөмж хүргүүлэх

21-р зүйл. Улс төрийн намын үйл ажиллагааны зарчим

1. Ардчилсан ёс, хууль дээдлэх, тэгш байдал, эрх чөлөө, шударга ёс, үндэсний эв нэгдлийг хангах нь улс төрийн намын үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн.

ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ

УЛСТӨРИЙН НАМЫГ ӨӨРЧЛӨХ, НЭГТГЭХ, ТАТАН БУУЛГАХ

---oOo---